

Verdslitteraturens Historia och gudsnamnet

VÆRDLIDLITERATURENS HISTORIA

HUFVUDSAKLIGAST EFTER J. SCHERR, SAMT H. HETTNER, H. TAINE, N. M. PETERSEN,
B. E. MALMSTRÖM M. FL., UNDER MEDVERKAN AF SAKKUNNIGE PERSONER
SAMMANFATTAD OCH UTGIFVEN

AF

ARVID AHNFELT.

MED TVÅ HUNDRA FEMTIO DIKTPROF OCH TRE HUNDRA PORTRÄTT.

FÖRSTA BANDET.

MED 111 DIKTPROF OCH 103 PORTRÄTT.

Publicisten och författaren Arvid Ahnfelt (1845-1890) var redaktör för
Verdslitteraturens Historia som utgavs 1875

Här följer några exempel på sidor där gudsnamnet användes

Utan tvifvel framträder äfven i Gamla testamentets prosaiska böcker det diktande drag, som i alla folks ursprungliga alster spelat en betydande rol, och detta visar sig icke endast i enstaka hymner, parabler, fabler och gåtor, som ofta äro inväfda i texten, utan ock i hela daningen af dessa berättande och lagstiftande böcker. Emellertid kan man icke se ett konstnärligt epos i de fem Moses' böcker, men väl en i patriotisk och moralisk afsigt företagen sammanställning och bearbetning af den hebreiska religionens, sedernas och nationalitetens traditioner, hvarvid den naiva ursprungligheten i dessa sägner helt naturligt tryckt en poetisk prägel äfven på den senare bearbetningen af dem. Visserligen fordras en icke ringa grad af teologisk ihärdighet för att i dessa af råa och grofva drag vimlande berättelser vilja se en genomgående gudomlig inspiration; men kärnan i den mosaiska lagen måste dock för alla tider anses som en visdomsskatt, hvarur grundsatzerna till all social och sedlig ordning låta sig härledas. Moses var ingalunda en hjertlös hierark, utan en vis, som led, kämpade och tänkte för sitt folks jordiska välfärd. Långt ifrån att hänvisa sina bröder blott till himmeln, gjorde han tvärt om allt möjligt för att skaffa dem en angenäm vistelseort på jorden. Det, som sagts om Pentateukens innehåll och uppkomstsätt, låter sig med obetydliga förändringar tillämpas äfven på Josuas bok, Domareboken, Samuels bok, Konunga- och Krönikeböckerna samt Esras första och Nehemias bok, i hvilka ett mystiskt, historiskt, liturgiskt eller sedeskildrande grunddrag mer eller mindre träder i dagen.

Grundtonen inom den hebreiska poesien är tron på Jehova, hvilket dock icke hindrar, att hebreernas diktning till stor del varit äfven verldslig. Att den ej alstrat något epos eller något egentligt drama, står i sammanhang med den oinskränkta underdånigheten för Jehova, som ej tillåter någon fri utveckling af den mensklige personligheten. Som stycken af hjeltedikter kan man dock anse Deboras sång samt berättelsen om Simson; en utbildad dramatik möter oss i Jobs bok och i Ilöga visan. Den hebreiska poesien är följaktligen öfvervägande lyrisk och didaktisk. Med användning af en ordlek kan man säga, att monoteismen förlänat åt denna litteratur något monotont.

Den lyrisk-didaktiska Jobs bok² har sannolikt en urgammal saga till grund; i den form, hvori vi ega detta alster, måste det dock med bestämdhet föras till tiden efter landsflykten. Ett bevis härför är redan Satans uppträdande, ty den gamla mosaiska läran visste icke om någon djefvul, lika litet som om någon människans fortvaro efter döden. Dessutom talar andan i denna storartade dikt, hvars författare är obekant, liksom Ilöga visans, om den tid, som inträdde för judarna efter återkomsten ur babyloniska fångenskapen, der de gjorde bekantskap med zoroastriska tros-läror. Oaktadt templets återställande, ville icke mer något verkligt nationelt lif utveckla sig, och de messianska förhoppningarna visade sig som en dröm. En stor förändring försiggick nu inom det hebreiska folkmedvetandet. Tron på Jehova var splittrad och söndersliten, och under det några, de fantasirikare, sökte trösta sig öfver jordlifvets svikna förhoppningar genom antagandet af den persiska odödlighetsläran, funno andra, de mera praktiskt förståndiga, i ett stoiskt lugn kraft att fördraga tidens ondska. Men blott tviflets strider föra till en sådan fördragsamhet, och vi se därför i Jobs bok alla de antydda motsatserna bragta till poetisk åskådning. Diktens tröstlösa moral är följande: Guds straffdomar drabba de goda så väl som de onda — en föreställning, hvilken varit helt och hållet främmande för de gamla hebreerna. Likväl har den hebreiska uppfattningen i Jobs bok varit mäktig att låta jehovatron ännu en gång på det mest storartade sätt förhärlogas. Vi mena, såsom lätt är att gissa, kap. 38—41, der

Jehova talar till Job i stormen. Ej mycket i styrka och prakt dermed jemförligt har poesien i gamla eller nyare tider att uppvisa¹.

IDYLLEN OCH LÄRODIKTEN.

67

Till Bibelns företrädesvis poetiska skrifter bör man utan tvifvel räkna äfven den älskliga idyllen Rut samt Esters bok. Den först nämnda skulle man kunna kalla en gammaltestamentlig novell, under det läsaren i den senare ovilkorligen måste finna en påminnelse om nutidens historiska romandiktning. Äfven i frågan om de hebreiska profetiorna kunna nutida begrepp vara upplysande. De hebreiska profeterna voro nämligen demagogerna, folkledarna inom den judiska staten, oppositionsmännen, målsmännen för folket gent emot det kungliga våldet, rättens och den offentliga meningens härolder. Dessa roller kunde de omöjligt spela, utan att hålla starkt fast vid den gamla tron på Jehova, och därför ansågo de sin folkliga sändning liktydig med Guds vilja. Som tolkar häraf sökte de att mot alla angrepp värja den religiösa kulturen och folkets lycka. Deras lära fortplantades genom särskildt för detta ändamål stiftade profetskolor, hvilkas grundläggning låter spåra sig redan i den hebreiska statens tidigaste tillvaro. Deras skrifter, hvilka i den form, hvori vi ega dem, först sent blifvit samlade och stundom förfalskats, voro i ordets egentliga bemärkelse tendensskrifter, deras förmaningar, hotelser, uppmuntringar och tröstegrunder voro tendensstal, fulla af brinnande vrede och fosterländsk själfkänsla, deras syner tendensdikter, i hvilka ofta den mest varmblodiga och storartade fantasi uppenbarar sig. Den hebreiska andens egendomlighet framträder renast och störst i dessa folktalares poetiska patos, förmedlare som de voro mellan Jehova och hans folk, och ingenstädes visar sig den stolta folkkänslan hos Abrahams efterkommande i en så utbildad och lidelsefull själf tillräcklighet som i orakelsvaren och klagovisorna af dessa omutliga, obevekliga stridsmän och ifrare, hvilka kände blott en ledstjerna, Jehova, blott en kärlek, sitt folk, blott ett mål, sin nations enhet och duglighet i det inre, dess makt och storhet gent emot främmande folk.

Trots dessa vackra fraser går Châteaubriand till väga med det största pedanteri. Celibatet betraktas först ur sedlig synpunkt och kallas, sålunda undersökt, till och med den mest sedliga inrättning af alla, och derpå egnas deråt ett nytt kapitel med titeln: Undersökning af jungfruligheten, sedd från poetisk synpunkt. Detta avslutas med följande ord: »Sålunda ser man, att jungfruligheten, som lyfter sig från det nedersta ledet i varelsernas kedja (dess betydelse undersökes nämligen äfven hos djuren) sträcker sig upp till människan, från människan till englarna och från englarna till Gud, der den stannar.» Och härvid var i originalupplagan tillagdt: »Gud är sjelf universums store enstöring, verdarnas evige ungar-karl (célibataire).» Eget nog, tages fadersförhållandet till treenighetens andra person alldeles icke i betraktande. Med desto större skäl kan författaren för frälsarens räkning framhålla jungfruligheten. Han säger: »De kristnas lagstiftare föddes af en jungfru och dog som jungfru (vierge).» Och härtill fogar han dessa ord: »Har han icke härmed velat lära oss, att i politiskt och naturligt hänseende hade jorden nått fulltalighet i afseende på sina menckliga bebyggare och att vi nu, långt ifrån att böra mångfaldiggöra släktet, mycket snarare må söka att inskränka invånarantalet.» I anledning af treenigheten yttras: »Talet 3 synes i naturen vara talet framför alla andra; det är icke frambragt, hvarför Pytagoras kallade det talet utan moder. Man kan uppdaga en och annan dunkel sägen om treenigheten i sjelfva mångguderiets läror. Gratierna hade tagit den till gräns för sitt antal.» Treenigheten sjelf beskrives af Châteaubriand sålunda: »Långt från englarnas öga i eldens och ljusets rum fullbordas treenighetens mysterium. Anden, som beständigt stiger upp och ned från son till fader och från fader till son, för-enar sig med dem i dessa ogenomträngliga djup. En triangel af eld visar sig vid ingången till det allra heligaste, himlakropparna stanna af vördnad och förskräckelse, englarnas hosianna förstummas. — — Eldtriangeln försvinner, oraklet öppnas, och man ser de tre makterna. Buren på en tron af skyar, håller fadern en kompass i handen, en cirkel ligger under hans fötter; sonen sitter vid hans högra sida, beväpnad med blixten, anden lyfter sig till venster som en ljuspelare. Jehova gör ett tecken, och de lugnade tiderna återtaga sitt lopp.»